

מקודם "על יבש". מבלי להאריך - אני מעולם לא למדתי לשחות, על אף מספר השיעורים הרבים; כל התנועות היפות לא הועילו ולא עזרו לי להישאר על פני המים. איני רוצה להאשים גם בזאת אף אחד, לא את המורה ולא את טמפרטורת המים, 13 עד 16 מעלות, שנחשבה כסבירה. ילדים אחרים כן למדו ושחו. אותו דין בשיעורי הריקודים שנים אחדות אחרי-כן, או בארץ, באימוני זריקת רימוני-יד בהדרכת ההגנה: כל השיעורים הללו עלו בכסף למישהו, אם לא להורי, אזי לעם היהודי; לשווא - שלושת המקצועות, החשובים בהחלט בחיי אזרח, לא למדתי, ובמגרעת זו הרגשתי כל ימי חיי.

במרץ 1929 מלאו לנו 13 שנים, עת הבר-מצווה. אני אומר "לנו", ולא "לי". הורי לא היו קרובים להשקפות היהדות הרפורמית (שמקורה בגרמניה ולא בארה"ב), אבל משום מה היה נראה להם, שלאחותי ולי, בהיותנו תאומים, יאה לחוג בר- ובת מצווה משותפת. רעיון הבת מצווה (שהיום נפוץ למדי בכל הרבדים היהודיים, ולא רק בגולה) נובע מחיקוי למנהג נוצרי, ה-Konfirmation, שחל על בנים ובנות כאחד. מקור המנהג ודאי ביהדות, אך אצל הנוצרים גיל "המצווות" הוא 14, עת הבגרות המינית באירופה דאז. בגיל 14 מסתיים גם חינוך היסוד (החובה) ועוברים לחניכות - פרשת דרכים בחיי המתבגרים. ה-Konfirmation או Einsegnung בגרמנית הייתה קשורה בקבלת "סעודת ישו" (Abendmahl - Eucharist) הראשונה בכנסיה הפרוטסטנטית. הילדים הלכו לכנסיה ביום א' קבוע מראש, בדרך כלל יום א' לפני חג הפסחא. הם לא נכנסו עם משפחותיהם, אלא בקבוצות של בנים וקבוצות של בנות. האירוע עצמו היה משפחתי. הבנים לבשו את חליפתם הראשונה, כולם בעיצוב אחיד וצבע כחול כהה, וחבשו מגבעת. הבנות לבשו שמלה שחורה וגרביים שחורות. כולם ענדו צרור הדס. ילדי בית הספר התיכון לא שמרו על מנהגי הלבוש - ביטוי מעמדי. הבנות הופיעו בשמלות אופנתיות, והבנים לא דווקא בחליפה הטיפפית, אלא בלבוש נערי בית ספר, וחבשו את כובע הכיתה (בתיכון חבשו כובע אחיד לכל כיתה). מאוד מקובלת הייתה "חליפת מלחיס" (סגנון יורדי הים) עם מכנסים ארוכים. החליפה והשמלה השחורה סימלו מעמד של בגרות (וגמר בית הספר) אצל שכבות הפועלים והמעמד הבינוני הנמוך, אך הורים רבים ראו בילד בן ה-14 לא יותר מילד, ומכנסיים ארוכים ושעון כיס עם שרשרת, מתנת הקונפירמציה האובליגטורית, לא שינו הרבה מעובדה זו.

ילד יהודי בגיל 13 בודאי לא היה יותר מבוגר מעמיתו הלא יהודי בגיל 14 ומעמד הבר מצווה סימל בגרות: הילד חייב במילוי אחרי המצוות ונחשב במניין המתפללים. ילדים בחוגים חרדים אמנם בוגרים בגיל הבר מצווה, אבל הם נולדים זקנים, כפי שסמי גרונון העיר פעם באחד מספריו. נער יהודי בגרמניה בגיל 13 עדיין היה ילד, אך מעמד הבר מצווה כבגרות, התבטא בעיקר במתנות: ספרים רציניים, מצלמה, השעון בהא הידועה, כלי גילוח ראשוניים, עט נובע - ועוד ידנו נטויה. כך היה גם אצלנו.

העלייה לתורה התקיימה בשבת 'זכור', שבוע לפני פורים. המבצע היה טעון הכנה מרובה. ילד שגדל בארץ ולומד בבית הספר כמה שנים תנ"ך מתמצא בדרך כלל בפסוקים ופרשות השבוע. עבור ילד בגולה זו כמעט למידה בעל פה. בעלייה לתורה היה עלי לקרוא מן התורה ללא ניקוד, את הפסוק 'זכור אשר עשה לך עמלק, וסמוך לזה את ההפטרה, שמואל א' ט"ו. בסיפור זה שאול המלך מצטווה לחסל חשבון ארון של כמה מאות שנים עם עמלק ולצאת נגדם לפעולת עונשין, בפקודה מפורשת להשמיד הכל, אנשים ורכוש ולא לרחם על שום דבר. שאול מצידו לא ראה הרבה טעם להשמיד מקנה צאן ובקר יקר ערך (בני אדם מילא), ובזה המיט על עצמו את זעם ההשגחה העליונה, על פי שמואל הנביא. צעד זה עלה לו, לשאול, במלוכה ובשולת. מי שמתעניין בנושא יכול לקרוא את הספר God knows מאת Joseph Heller, כעין אוטו-ביוגרפיה של המלך דוד הזקן, בה הוא מתייחס בפרוטרוט לפרשה, ומגיע למסקנה שגם במרומים ההגיון אינו דבר צפוי בוודאות.

אך לא היה די בקריאת פרשת השבוע והמפטיר - צריך היה לשיר אותם לפי סימני הניגון, המופיעים בטקסט בנוסף לניקוד. אולם היהלום שבכתר טקס בר המצווה בגרמניה היה הנאום. את הנאום היה הנער צריך לשאת עם גמר קריאת ההפטרה, קבל עם ועדה. הנאום נכתב על ידי המורה שהכין את הילד לבר מצווה. המורה בקהילות הקטנות היה, כפי שהזכרתי כבר, בדרך כלל החזן-שוחט-מורה לדת, והעתיק את הנאום מתוך כרך עבה, ששימש לו לחיבור הדרשות לרגל החגים. הנאומים היו חיבורים ארוכים בסגנון המאה ה-19, עם ציטוטים רבים בעברית ופניה פתטית להורים ולקהילה, שבה ילד בן 13 מקבל על עצמו אחריות כגבר מתבגר, לא רק לשמירת המצוות, אלא לנשיאה בעול של הציבור כולו.